

بررسی رابطه چگونگی رفتار معلم با

نظم‌پذیری دانش‌آموزان دبیرستانی

دکتر سیدحسین سلیمی

چکیده

عدم تمایل به نظم‌پذیری در مدارس پیامدهای منفی گوناگون و فراوانی برای دانش‌آموزان در حیطه‌های آموزشی، اجتماعی و خانوادگی در بردارد. علاقه نداشتن به نظم‌پذیری حتی در دانش‌آموزانی که دچار مشکلات حاد و نابهنجار نیستند زمینه قانون‌گریزی، خودکم‌بینی و تخلفات بیشتری را در آنان فراهم می‌آورد. معلمان، در مقام اشخاصی که باید از آگاهی و توانمندی در شناسایی و ایجاد رابطه سازنده با دانش‌آموزان برخوردار باشند، یکی از مهمترین عوامل در شکل‌گیری شخصیت رو به رشد دانش‌آموزان به‌شمار می‌آیند. تحقیق حاضر تلاش می‌کند تا اهمیت این نقش را در ایجاد رفتارهای حاکی از نظم‌پذیری در دانش‌آموزان، تبیین نماید. این تحقیق فرضیه‌های زیر را مورد آزمون قرار داده است: ۱. میان ارتباط دوستانه معلم با رعایت انضباط در دانش‌آموزان رابطه مثبت معنادار وجود دارد؛ ۲. میان میزان احترام گذاشتن معلمان به دانش‌آموزان با نظم‌پذیری ارتباطی مثبت و معنادار وجود دارد؛ ۳. میان تلاش معلمان در تفهیم مطالب آموزشی به دانش‌آموزان و نظم‌پذیری ارتباطی مثبت و معنادار وجود دارد و ۴. میان میزان الگوی نظم‌پذیر بودن در معلمان با نظم‌پذیری از طرف دانش‌آموزان رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. به‌منظور بررسی فرضیه‌های تحقیق، ۲۰۰ تن از دانش‌آموزان دختر پایه دوم دبیرستانهای منطقه ۱۵ تهران، به‌طور تصادفی، انتخاب شدند و از آنان خواسته شد تا به پرسشنامه محقق ساخته پاسخ دهند. نتایج تحقیق نشان داد که رابطه دوستانه و صمیمی معلمان با دانش‌آموزان، نمونه برتر بودن معلمان برای دانش‌آموزان، تلاش در خور معلمان به‌منظور تفهیم مطالب آموزشی، احترام گذاشتن به دانش‌آموزان، و نیز موفقیت خانوادگی دانش‌آموزان موجب افزایش میزان نظم‌پذیری آنان می‌گردد.

مقدمه

رعایت نظم و انضباط در محیط‌های آموزشی یکی از مهمترین اهداف تربیتی است که اولیاء مدارس آن را در اولویت قرار می‌دهند و رفتار و فعالیت آموزشی دانش‌آموزان نیز تا حد زیاد بر اساس این پدیده شکل می‌گیرد (مقدم، ۱۳۶۶؛ هاوتون^۱ و همکاران، ۱۹۹۰؛ گالووی و راجرز^۲، ۱۹۹۴). نظم و انضباط موجب می‌گردد که فعالیتهای دانش‌آموزان با موفقیت انجام گیرد و در نهایت، زندگی با نشاط توأم شود و شکوفایی حاصل گردد (مظاهری سیف، ۱۳۷۷؛ افضلی راد؛ ۱۳۷۷). حضرت علی (ع) پیشوای شیعیان نیز در بستر شهادت بر رعایت نظم در امور تأکید فرموده‌اند (رشید پور، ۱۳۷۵) و اهمیت این توصیه الهی در تحقیقات گوناگون نیز مورد تأیید قرار گرفته است. نوبی‌نژاد (۱۳۷۵) معتقد است که انضباط به افراد کمک می‌کند تا انرژی خود را در راههای مناسب به‌کار گیرند، سازگاری خود را افزایش دهند، و بیشتر احساس امنیت کنند. افزون بر آن، انضباط موجب می‌گردد که افراد منضبط مورد توجه و علاقه دیگران قرار گیرند (شهنی، ۱۳۷۰). معلمان از جمله مهمترین کسانی هستند که ساعتهای بسیار را با دانش‌آموزان می‌گذرانند و می‌توانند تأثیر بسزا در شکل‌گیری منش و رفتار دانش‌آموزان و پیشرفت تحصیلی آنان داشته باشند. والاس^۳ (۱۹۹۴) نشان داد که رفتار همراه با احساس امید، بزرگواری، احترام و نشاط معلم در اصلاح رفتار دانش‌آموزان بزهکاری که سوءسابقه داشتند، موثر واقع شده است و برعکس ارجاع دانش‌آموزان به مدیر مدرسه، فرستادن آنان به بیرون از کلاس و ماندن در راهرو بدون نظارت، بی‌توجهی و غفلت از مسائل جدی دانش‌آموزان، و شکایت کردن از آنان از جمله رفتارهای منفی معلم به‌شمار می‌روند که تأثیری نامطلوب بر دانش‌آموزان می‌گذارد. بی‌انضباطی مشکلات متعدد را برای کودکان و نوجوانان به‌وجود می‌آورد و ناکامی آنان را فراهم می‌آورد. این ناکامی را حتی می‌توان در عملکرد معلمان و میزان عصبیت در آنان مشاهده کرد (گری آرلو^۴، ۱۳۷۸).

کراولی^۵ (۱۹۹۳) نشان داد که دانش‌آموزان هنگامی معلمان را در مقام یاور و همراه خود می‌پذیرند که جنبه‌های خاصی از روابط معلم-شاگردی رعایت شود، رفتاری منعطف داشته باشند، و از روشهای خشک و غیرقابل انعطاف پرهیز کنند. فرگوسن^۶ و هاوتون (۱۹۹۲) دریافتند که ستایش مشروط از سوی معلم یکی از رفتارهای موثر معلم در علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به‌انجام دادن تمرینهای آموزشی و درسی است. همچنین گلن و برکویتز^۷ (۱۹۹۲) در یک نظرسنجی از والدین و معلمان چنین نتیجه‌گیری کردند که نگرش پاسخگویی، توانمندی در هدایت کلاس و ارائه نظامی موثر، و در نهایت مهارت و توانایی در موضوع درسی از ویژگیهای مثبت معلمان است. کاپل^۸ (۱۹۹۱) دریافت که معلم هنگامی می‌تواند در تعامل خود با دانش‌آموز نتیجه‌ای مؤثر کسب کند که نکات زیر را رعایت نماید: معلم در اولین گام می‌باید رفتار دانش‌آموز را به‌طور دقیق تبیین و مشخص نماید، سپس اهداف و انگیزه‌های بد رفتاری دانش‌آموز را دریابد، و در گام سوم راهبردهای مناسبی به‌منظور اصلاح رفتار را عملاً به‌کارگیرد. در گام چهارم، راهبردی

1- Houghton

4- Gary Arlow

7- Gellman & Berkowitz

2- Galloway & Rogers

5- Crowley

8- Kyle

3- Wallace

6- Ferguson

ترغیب‌کننده و متناسب با وضعیت دانش‌آموز در پیش گیرد، و سرانجام برای دستیابی به نتیجه مؤثر از والدین نیز کمک بخواهد و آنها را در به‌انجام رساندن راهبرد مورد نظر مشارکت دهد. افزون بر آن، گاتفردسن^۱ و همکاران (۱۹۹۳) در یک تحقیق طولی، به مدت سه سال، دریافتند که سازماندهی پویا و مشارکت والدین و معلمان و افزایش ارتباطات، عامل مهمی در رفتار مناسب دانش‌آموزان و پیشرفت تحصیلی آنان به حساب می‌آید. تحقیقات دیگر نیز نشان می‌دهد که به‌کارگیری شیوه‌های مؤثر انضباطی و تلاش اولیاء مدارس راه حل مناسبی برای کاهش معضلات دانش‌آموزان به شمار می‌رود (واتنی و دادش‌زاده، ۱۳۷۸). برعکس، روشهای متنوع و نسنجیده ممکن است به گسیختگی رفتار و بزهکاری در نوجوانان منجر شود (گالووی و راجرز، ۱۹۹۴). کندی^۲ (۱۹۹۵) در مطالعه خود یادآور شد که معلمانی که خود، در دوران کودکی، به دست والدین خویش تنبیه شده باشند تمایل بیشتری نشان می‌دهند که دانش‌آموزان را در کلاس تنبیه کنند. در کلاسی که معلم همواره به شاگردان امر کند و یا از آنان عیب‌جویی نماید و مقایسه و سرکوفت زدن را سرلوحه کار خود قرار دهد، دانش‌آموزان را ترغیب می‌کند تا نسبت به هم حسادت کنند و با یکدیگر دشمنی بورزند. در این حالت ناسازگاری و ناهماهنگی در کلاس و روابط دانش‌آموزان آشکار می‌شود (پارسا، ۱۳۷۵). هاوتون و همکاران (۱۹۹۰) نیز در بررسیهای خود نشان دادند هنگامی که تویخ به‌صورت محدود و شخصی باشد و یا اینکه ستایش و قدردانی معلم از دانش‌آموز به صورت فردی افزایش یابد، آثار مثبتی در عملکرد رفتاری و تحصیلی دانش‌آموز ایجاد می‌کند.

در مقابل هنگامی که روابط سازنده بین معلم و شاگرد حاکم باشد و موقعی که معلم بتواند مشارکت دانش‌آموزان را در طرحهای درسی جلب کند و نظر آنان را محترم شمارد، شاگردان نیز به یاری همدیگر برخاسته و به رفع مشکلات خود می‌پردازند و پیشرفت تحصیلی و رفتار مناسب در آنان بروز می‌کند. شکوفایی استعدادها و بروز رفتارهای مناسب، مستلزم آن است که از تنبیه بدنی و تویخ پرهیز شود. در عین حال، احترام گذاشتن به دانش‌آموزان و خانواده‌های آنان به ایجاد امید به موفقیت درسی در یک‌یک دانش‌آموزان منجر می‌شود. این امیدواری باعث نشاط دانش‌آموزان می‌شود و این نشاط برای فعالیتهای آموزشی هماهنگ و متناسب با رشد دانش‌آموزان و برای مشارکت والدین آنان ضروری است. انعطاف‌پذیری روابط معلم-شاگرد و انتخاب راهبردی مناسب برای اصلاح رفتارهای نامناسب، اثرات مثبت و موثری در توجه دانش‌آموزان به نظام فعالیتهای آموزشی دارد (پارسا، ۱۳۷۵؛ کایل، ۱۹۹۱؛ شریل^۳ و همکاران، ۱۹۹۶؛ جونز و ورسیلند^۴؛ موریسون^۵ و همکاران، ۱۹۹۳؛ کراولی، ۱۹۹۳؛ والاس، ۱۹۹۴؛ سرتیپی، ۱۳۷۱؛ شاهمرادی، ۱۳۷۸).

موریسون و همکاران (۱۹۹۳) دریافتند که تعامل مؤثر بین خانواده، معلم، و مدرسه باعث می‌شود که تا ۶۷٪ دانش‌آموزان به اهداف تحصیلی و تربیتی دست یابند و تغییرات به‌دست آمده نیز از پایداری بالایی برخوردار است. بخشش، صفا، یکرنگی، گذشت و بذله‌گویی از رفتارهای مؤثر معلم در ترغیب دانش‌آموزان

1 - Gottfredson

4- Jones & Versilind

2- Kennedy

5- Morrison

3- Sherrill

به بروز رفتاری سازنده و منضبط به‌شمار می‌روند (شاهمرادی، ۱۳۷۸؛ والاس، ۱۹۹۴؛ سرتیپی، ۱۳۷۱). البته باید توجه داشت که قوانین و مقررات باید به‌طور روشن و عینی و مشخص برای دانش‌آموزان تبیین شوند. لذا، تدوین برنامه‌ای مشخص ضروری است (کوین^۱، ۱۹۹۲؛ ایوانس^۲، ۱۹۹۳؛ موریسون و همکاران، ۱۹۹۳). شاهمرادی (۱۳۷۸) یادآور می‌شود که دانش‌آموزان فاقد رابطه گرم و سازنده، نسبت به رعایت انضباط بی‌توجه‌اند و احساس می‌کنند که معلمان به آنان توجهی ندارند. این امر ممکن است به‌صورت غیبت از مدرسه یا کلاس در رفتار دانش‌آموز آشکار شود.

اهداف و فرضیه‌ها

هدف اصلی مطالعه حاضر بررسی نقش معلمان در نظم‌پذیری دانش‌آموزان است. به عبارت دیگر در این تحقیق تلاش می‌شود تا رابطه میان نقش معلم و نظم‌پذیری دانش‌آموزان مشخص گردد. این تحقیق، مطالعه‌ای پس‌رویدادی است و فرضیه‌های زیر مورد آزمون قرار گرفته‌اند:

۱. میان میزان تلاش معلمان در تفهیم مطالب درسی و رعایت انضباط از سوی دانش‌آموزان رابطه مثبت معنادار وجود دارد.
۲. میان میزان رفتار دوستانه معلمان و نظم‌پذیری دانش‌آموزان ارتباط مثبت معنادار وجود دارد.
۳. میان الگوی منظم بودن معلمان و نظم‌پذیری دانش‌آموزان ارتباط مثبت معنادار وجود دارد.
۴. میان میزان احترام از جانب معلم و نظم‌پذیری دانش‌آموزان ارتباط مثبت معنادار وجود دارد.

جامعه آماری، حجم نمونه، ابزار تحقیق، و روش اجرا

جامعه آماری در این تحقیق شامل تمام دانش‌آموزان دختر پایه دوم مقطع متوسطه در منطقه پانزده آموزش و پرورش شهر تهران در سال تحصیلی ۷۹-۷۸ بوده‌اند که از این عده ۲۰۰ دانش‌آموز ۱۵ تا ۱۷ سال از چهار مدرسه، به‌طور تصادفی خوشه‌ای، انتخاب شدند و از آنان خواسته شد تا پرسشنامه محقق ساخته را تکمیل کنند. برای تهیه این پرسشنامه از ابزارهای مشابه همانند پرسشنامه صبوحی (۱۳۶۵) استفاده شد. با توجه به اهداف و ویژگیهای تحقیق ابتدا پرسشنامه اولیه با جمع‌آوری نظرات مدیران و مسئولان آموزشی و تربیتی منطقه و نیز روانشناسان تهیه گردید و، پس از اجرای مقدماتی روی گروهی شامل بیست دانش‌آموز و بررسی نتایج و پاسخها، تغییرات لازم در سؤال‌ها صورت گرفت. در نهایت، پرسشنامه به‌صورت پنج‌گزینه‌ای و با روش لیکرت تهیه شد و مورد استفاده قرار گرفت. نمونه این

^۱ - Kevin

2- Evans

پرسشنامه در ضمیمه این مقاله ارائه شده است. این پرسشنامه شامل چهار بخش و ۷۶ سؤال است که عوامل خانوادگی و تحصیلی، و انواع و میزان بی‌انضباطی در دانش‌آموزان را بررسی می‌کند. در این مقاله به بخشی از نتایج به‌دست آمده از این پرسشنامه که فرضیه‌های مورد نظر را در برمی‌گیرد اشاره می‌شود.

بر اساس نتایج به‌دست آمده از این پرسشنامه، دانش‌آموزان شرکت کننده در تحقیق به دو گروه دانش‌آموزان علاقه‌مند به نظم‌پذیری ($N = 108$) و گروه دانش‌آموزان بی‌علاقه به نظم‌پذیری ($N = 92$) تقسیم شدند. دانش‌آموزانی که حداکثر سه خطای انضباطی را مرتکب شده بودند در گروه دانش‌آموزان با انضباط و آنانی که بیشتر از سه خطا (چهار تا بیست خطا) مرتکب شده بودند در گروه دانش‌آموزان بی‌علاقه به نظم‌پذیری قرار گرفتند. این ملاک بر اساس نظر اولیاء مدارس برقرار شد که در مجموع حداکثر تا سه خطای رفتاری را برای دانش‌آموزان در طول سال تحصیلی قابل گذشت و اغماض می‌دانند و فراتر از آن را در قلمرو تمايلات رفتاری دانش‌آموزان بی‌علاقه به نظم‌پذیری قرار می‌دهند.

نتایج

به‌منظور آزمون فرضیه اول، نظرات دانش‌آموزان در دو گروه علاقه‌مند به نظم‌پذیری و بی‌علاقه به نظم‌پذیری در مورد میزان تلاش در تفهیم مطالب درسی و رابطه آن با نظم‌پذیری از سوی دانش‌آموزان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت (جدول شماره ۱). میانگین نمره‌ها برای گروه بی‌علاقه به نظم‌پذیری برابر با $3/10$ ($N = 90$ و $SD = 0/95$) و برای گروه علاقه‌مند به نظم‌پذیری برابر با $3/45$ ($N = 107$ و $SD = 0/84$) بود. نتایج تحلیل‌های دو (کای اسکوئر χ^2) نشان داد که گروه علاقه‌مند به نظم‌پذیری به‌طور معنادار معتقدند که معلمان آنان کوشش زیاد در تفهیم مطالب درسی نشان می‌دهند در حالی که گروه دانش‌آموزان بی‌علاقه به نظم‌پذیری چنین نظری ندارند ($P = 0/067$ ، $df = 1$ و $\chi^2 = 8/81$).

جدول ۱. فراوانی و درصد نظرهای گروه‌های دانش‌آموزان در مورد تلاش معلمان در تفهیم مطالب آموزشی

گروهها	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	جمع
بی‌علاقه به نظم‌پذیری (%N)	۵/۴	۲۶/۱	۴۳	۱۴	۶	۹۲
علاقه‌مند به نظم‌پذیری (%N)	۱۰/۳	۳۴/۳	۴۷/۲	۶/۵	۱/۹	۱۰۸

۲۰۰	۸	۲۱	۹۴	۶۱	۱۶	جمع
۱۰۰	۴	۱۰/۵	۴۷	۳۰	۸	(%,N)

برای آزمودن فرضیه دوم، نظر دانش‌آموزان نسبت به تأثیر رفاقت و دلسوزی معلمان در نظم‌پذیری از سوی دانش‌آموزان مورد بررسی قرار گرفت (جدول شماره ۲). میانگین نمره‌های گروه‌های دانش‌آموزان برای گروه بی‌علاقه به نظم‌پذیری برابر با $2/40$ ($SD = 1/08, N = 90$) و برای گروه علاقه‌مند به نظم‌پذیری برابر با $2/79$ ($SD = 0/96, N = 107$) به دست آمد. نتایج حاصل از تحلیل‌های دو وجود تفاوت معنادار میان نگرش نوجوانان دختر در گروه‌های علاقه‌مند به نظم‌پذیری و گروه‌های فاقد این علاقه را آشکار ساخت. بر این اساس گروه دانش‌آموزان علاقه‌مند به نظم‌پذیری معتقد بودند که معلمان آنان رفتاری دوستانه توأم با رفاقت و دلسوزی با دانش‌آموزان دارند. از سوی دیگر، گروه دانش‌آموزان بی‌علاقه به نظم‌پذیری رفتار معلمان را در حد گروه علاقه‌مند به نظم‌پذیری ارزشیابی نمی‌کردند ($P = 0/022$ ، $t = 4$ ، $F(2) = 11/46$).

جدول ۲. فراوانی و درصد نظرهای گروه‌های دانش‌آموزان در مورد میزان رفاقت و دلسوزی معلمان با آنان

گروهها	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	جمع
بی‌علاقه به نظم‌پذیری (%,N)	۳/۳	۹/۸	۳۶/۱	۲۰	۲۴	۹۲
علاقه‌مند به نظم‌پذیری (%,N)	۶/۵	۸/۳	۵۲/۸	۲۳/۱	۹/۳	۱۰۸
جمع (%,N)	۱۰	۱۸	۹۴	۴۵	۳۴	۲۰۰
	۵	۹	۴۶/۵	۲۲/۵	۱۷	۱۰۰

همچنین، برای آزمون فرضیه سوم بین دو گروه دانش‌آموز تفاوت معنادار پیدا شد (جدول شماره ۳). میانگین نمره‌های دانش‌آموزان در گروه بی‌علاقه به نظم‌پذیری برابر با $2/54$ ($SD = 1/08, N = 90$) و در گروه علاقه‌مند به نظم‌پذیری برابر با $2/82$ ($SD = 1/30, N = 107$) است. گروه دانش‌آموزان علاقه‌مند به نظم‌پذیری معلمان خود را اشخاصی می‌دانستند که برای آنان نمونه برتر نظم‌پذیری محسوب می‌شدند. از سوی دیگر، گروه دانش‌آموزان بی‌علاقه به نظم‌پذیری معلمان خود را اشخاصی می‌دانستند که برای آنان در حکم نمونه برتر نظم‌پذیری به حساب نمی‌آمدند ($P = 0/03$ ، $t = 1$ و $df = 4$ ، $F(2) = 10/66$).

جدول ۳. فراوانی و درصد نظرهای گروههای دانش‌آموزان در مورد نمونه برتر نظم‌پذیری معلمان

گروهها	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	جمع
بی‌علاقه به نظم‌پذیری (%,N)	۴ ۴/۳	۱۱ ۱۲	۳۴ ۳۷	۲۴ ۲۶/۱	۱۹ ۲۰/۷	۹۲ ۴۶
علاقه‌مند به نظم‌پذیری (%,N)	۱۱ ۱۰/۲	۲۳ ۲۱/۳	۳۵ ۳۲/۴	۱۳ ۱۲	۲۶ ۲۴/۱	۱۰۸ ۵۴
جمع (%,N)	۱۵ ۷/۵	۳۴ ۱۷	۶۹ ۳۴/۵	۳۷ ۱۸/۵	۴۵ ۲۲/۵	۲۰۰ ۱۰۰

به منظور آزمون فرضیه آخر، نظر دانش‌آموزان دو گروه بررسی شد (جدول شماره ۴). دانش‌آموزان بی‌علاقه به نظم‌پذیری در این مقوله میانگینی برابر با $2/30$ ($SD = 1/05, N = 90$) و گروه دانش‌آموزان علاقه‌مند به نظم‌پذیری میانگینی برابر با $2/73$ ($SD = 1/30, N = 107$) کسب کردند. به عبارت دیگر، گروه دانش‌آموزان علاقه‌مند به نظم‌پذیری در مقایسه با گروه بی‌علاقه به نظم‌پذیری بیشتر معتقد بودند که معلمان آنان به دانش‌آموزان احترام می‌گذارند. نتایج تحلیل نشان دادند که میان دو گروه تفاوت معنادار وجود دارد ($P = 0/03$ ، $df = 4$ ، $\chi^2 = 10/78$).

جدول ۴. فراوانی و درصد نظرهای گروههای دانش‌آموزان در مورد میزان احترام‌گذاری معلمان به دانش‌آموزان

گروهها	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	جمع
بی‌علاقه به نظم‌پذیری (%,N)	۳ ۲/۲	۷ ۷/۶	۳۴ ۳۷	۲۲ ۲۳/۹	۲۷ ۲۹/۳	۹۲ ۴۶
علاقه‌مند به نظم‌پذیری (%,N)	۱۳ ۱۲	۱۶ ۱۴/۸	۳۱ ۲۸/۷	۲۴ ۲۲/۲	۲۴ ۲۲/۲	۱۰۸ ۵۴
جمع (%,N)	۱۵ ۷/۵	۲۳ ۱۱/۵	۶۵ ۳۲/۵	۴۶ ۲۳	۵۱ ۲۵/۵	۲۰۰ ۱۰۰

علاوه بر آنچه گفته شد، تحلیل همبستگی این حقیقت را آشکار ساخت که در نظر دانش‌آموزان نسبت به رفتار و نگرش معلمان نیز رابطه مثبت معنادار وجود دارد. (جدول شماره ۵). به عبارت دیگر، می‌توان مشاهده کرد که رفتار معلم (احترام گذاشتن، نظم‌پذیری و مهارت در آموزش مطلب) با نگرش او (رفاقت و احساس دلسوزی) رابطه مثبت معنادار دارد.

جدول ۵. همبستگی میان نظرهای دانش‌آموزان در مورد رفتار و نگرش معلم نسبت به آنان

متغیرها	تفهیم مطلب	دلسوزی	الگوی نظم	احترام گذاشتن
دلسوزی	۰/۴۸ <۰/۰۰۱	XXX		
الگوی نظم	۰/۳۷ <۰/۰۰۱	۰/۴۶ <۰/۰۰۱	XXX	
احترام گذاشتن	۰/۳۵ <۰/۰۰۱	۰/۴۸ <۰/۰۰۱	۰/۵۸ <۰/۰۰۱	XXX

بحث

نتایج این تحقیق نشان می‌دهند که رفتار دوستانه معلم با دانش‌آموز عامل مؤثری در ترغیب دانش‌آموزان به نظم‌پذیری است. بر این اساس می‌توان گفت که رابطه سازنده معلم-شاگرد از عوامل اصلی رفتار مناسب در محیط آموزشی است. این یافته‌های پژوهشی با نتایج برخی تحقیقات دیگر نیز (شهنی، ۱۳۷۰؛ کراولی، ۱۹۹۳؛ والاس، ۱۹۹۴) همخوانی دارد. در مقابل، هنگامی که روابط دوستانه معلم-شاگرد قدرتمند نیست، احتمال دارد رفتارهای نظم‌گريزانه دانش‌آموزان افزایش یابد (کندی، ۱۹۹۵؛ گالووی و راجرز، ۱۹۹۴؛ والاس، ۱۹۹۴).

از آنجایی که دانش‌آموزان دبیرستانی در وضعیت تحولی خاصی قرار دارند که بیانگر نیاز آنان به روابط عاطفی و همراه با ارتباط متقابل است، می‌توان انتظار داشت که احترام گذاشتن به آنان و تعامل رفتاری متناسب با شخصیت آنان، در ترغیب دانش‌آموزان به بروز رفتارهای سازنده و هماهنگ با اهداف پرورشی تأثیر زیادی دارد و موجب گرایش آنان به نظم‌پذیری و توجه به قانون می‌شود. تحقیقات دیگر نیز نشان می‌دهد که تعامل متناسب با شخصیت افراد، رفتار اجتماعی سالمی را میان همسالان و دیگر افراد از جمله معلمان و والدین موجب می‌گردد (جونز و ورسیلیند، ۱۹۹۵؛ سرتیپی، ۱۳۷۸؛ شاهمرادی، ۱۳۷۸؛ شریل و همکاران، ۱۹۹۶). افزون بر آن، هنگامی که معلم از دیدگاه دانش‌آموزان در حکم شخصی علاقه‌مند به نظم‌پذیری و به‌عنوان نمونه‌ای برای توجه به قانون پذیرفته شود، آنان تمایل زیادی پیدا می‌کنند تا با چنین ویژگی‌هایی همانندسازی کنند.

تحقیق حاضر نشان داد که علاقه‌مندی به نظم‌پذیری در میان دانش‌آموزان با عناصر مزبور رابطه مثبت معنادار دارد و الگو بودن معلم و احترام گذاشتن او به شخصیت دانش‌آموزان در ترغیب آنان به نظم‌پذیری مؤثر است. همچنین تلاش معلم در تفهیم مطالب آموزشی، از سوی دانش‌آموزان به عنوان عاملی مثبت تلقی می‌شود و با علاقه‌مندی آنان به نظم‌پذیری رابطه مثبت معنادار دارد. به عبارت دیگر، توانمندی و مهارت معلم در آموزش و تفهیم مطالب درسی با نظم‌پذیری در دانش‌آموزان همبستگی مثبت دارد. این نتیجه نیز با تحقیقات قبلی همخوانی دارد و نشان می‌دهد که آموزش و پرورش دو مقوله جدا از هم نیست و در یکدیگر تأثیر دارند و دانش‌آموزان رفتار و مهارت معلم را در حکم یک پدیده وحدت‌یافته و مؤثر مورد توجه قرار می‌دهند (پارسا، ۱۳۷۵؛ شریل و همکاران، ۱۹۹۶؛ کراولی، ۱۹۹۳؛ کایل، ۱۹۹۱).

به‌طور کلی، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که نظم‌پذیری دانش‌آموزان تا حد زیادی با رفتار آموزشی و اجتماعی معلم همبستگی دارد. هنگامی که رابطه موجود بین معلم-شاگرد رابطه‌ای گرم و بر اساس درک متقابل و احترام به یکدیگر باشد، می‌توان انتظار داشت که چنین رابطه‌ای در موفقیت معلم در تفهیم مطالب درسی، که از وظایف اصلی معلم است، نیز جلوه‌گر می‌شود. در چنین وضعیتی، معلم در مقام فردی ماهر، با تجربه، دلسوز، و تلاشگر از سوی دانش‌آموزان نگرسته می‌شود و این ویژگیها در فعالیتهای آموزشی و پرورشی او از یکدیگر قابل تفکیک نیست. فرایند ایجاد نظم‌پذیری در دانش‌آموزان توسط معلم موجب می‌شود تا آنان با او همانندسازی کنند و رفتارهای قابل‌قبولی چون نظم‌پذیری را با علاقه‌مندی از خود بروز دهند. از این گذشته، فرآیند مذکور موجب می‌شود که رفتار آموزشی مناسب یعنی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان نیز تقویت گردد.

منابع

- افضلی راد، وحید (۱۳۷۷). آخرین راز شاد زیستن. تهران: انتشارات تبریز.
- پارسا، محمد (۱۳۷۵). کاربرد روانشناسی در تدریس. تهران: انتشارات بعثت.
- رشیدپور، مجید (۱۳۷۵). آشنایی با تعلیم و تربیت اسلامی. تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.
- سرتیپی، سیاوش (۱۳۷۱). رابطه والدین و کودکان. تهران: انتشارات اطلاعات.
- شاهمرادی، نامدار (۱۳۷۸). اهمیت انضباط و راههای پیشگیری از بی‌انضباطی کودکان. مجله پیوند، شماره ۲۴۵.
- شهنی بیلاق، منیژه (۱۳۷۰). روانشناسی برای آموزش. تهران: انتشارات رشد.
- صبحی، فرحناز (۱۳۶۵). عوامل مؤثر در بی‌انضباطی دانش‌آموزان مدارس متوسطه دختران شهر تهران. رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

- گری آرلو، فرانسوا (۱۳۷۸). انضباط و مدیریت کلاس. رشد و تکنولوژی آموزشی، شماره ۴. مظاهری سیف، امیرحسین (۱۳۷۷). ثروت نامرئی. تهران: انتشارات میلاد.
- نوابی‌نژاد، شکوه (۱۳۷۵). سه گفتار در باره راهنمایی و تربیت فرزندان. تهران: انتشارات پیوند.
- وائقی، مینو؛ و داداش‌زاده، مریم (۱۳۷۸). انضباط بدون اشک. تهران: انتشارات رشد.

Crowley, E. Paula. (1993). A qualitative analysis of mainstreamed behaviorally disordered aggressive adolescents' perceptions of helpful and unhelpful teacher attitudes and behaviors. *Exceptionality*, Vol. 4(3): 131-135.

Ferguson, Elizabeth., & Houghton, Stephen. (1992). The effects of contingent teacher praise, as specified by Canter's Assertive Discipline Programme, on children's on – task behavior. *Educational studies*, Vol. 18 (1): 83-93.

Galloway, David, & Rogers, Colin, (1994). Motivational style: A link in the relationship between school effectiveness and children's behavior? *Educational and Child Psychology*, Vol. 11 (2): 16-25.

Gellman, Estelle, S., & Berkowitz, Mina, (1992). Factors perceived as important in teacher evaluation. *Alberta Journal of Educational Research*, Vol. 38 (2): 219-234.

Gottfredson, Denise, C. Gottfredson: Gary, D., & Hybel, Lois, G. (1993). Managing adolescent behavior: A multiyear, multischool study. *American Educational Research Journal*, Vol. 30 (1): 179-215.

Houghton, Stephen; Wheldall, Kevin; Jude, Rod; & Sharp, Anthony. (1990). The effects of limited private reprimands and increased private praise on classroom behavior in four British Secondary school classes. *British Journal of Educational Psychology*, Vol. 60 (3): 255-265.

Jones, M. Gail, & Versilind, Elizabeth. (1995). Pre-service teachers' cognitive frameworks for class management. *Teacher and Teacher Educations*, Vol. 11 (4): 313-330.

Kennedy., Janice, H. (1995). Teachers, students, paraprofessionals, and young adults judgments about the acceptable use of corporal punishment in the rural south. *Education and treatment of children*, Vol. 18 (1): 53-64.

Kyle, Patricia, B. (1991). Developing cooperative interaction in schools for teachers and administrators. *Individual Psychiatric Journal of Adlerian Theory – Research on Patricie*, Vol. 42 (2): 261-265.

Morrison, James, A.; Olivos, Kathy.; Dominguez, George; Gomez, Diane et. al. (1993). The application of family systems approaches to school behavior and school problems on a school – level discipline board: an outcome study. *Elementary school Guidance and Counseling*, Vol. 27 (4): 258-272.

Sherrill, Joel, T.; O'Leary, Susan G.; Albertson, Kelly J.; & Kendziora, Kimberly, T. (1996). When reprimand consistency may and may not matter. *Behavior – Modification*, Vol. 20 (2): 226-236.

Wallace, Gary Ray (1994). Discipline that motivates. *Journal of Instructional Psychology*, Vol. 21(4): 371-374.

پیوست

پرسشنامه تحقیق

دانش‌آموز عزیز:

باسلام، پرسشنامه حاضر به منظور تشخیص مشکلات خانوادگی و تحصیلی دانش‌آموزان تهیه شده است. از شما درخواست می‌شود تا با پاسخهای خود اعلام نظر بفرمائید و در این تحقیق علمی شرکت کنید. بدیهی است پاسخهای صادقانه شما کمک مؤثری در شناخت مشکلات و ارائه راه حل خواهد بود. ضمناً به دلیل محرمانه بودن پاسخها خواهشمند است از نوشتن نام و نام خانوادگی خودداری کنید. یادآوری می‌شود که در نتایج حاصل از این تحقیق به هیچ وجه از دانش‌آموزان و مدارس نامی ذکر نخواهد شد. حتماً به تمام سؤالات پاسخ دهید. سؤالات در سه بخش تهیه شده است. هر بخش را به دقت مطالعه نموده و جوابی را که بانظر شما مطابقت دارد با علامت (x) مشخص بفرمائید.

بخش اول:

میزان سواد پدر بی سواد ابتدایی راهنمایی دیپلم فوق دیپلم لیسانس و بالاتر

- میزان سواد مادر بی‌سواد ابتدایی راهنمایی دیپلم فوق‌دیپلم لیسانس و بالاتر
 وضعیت مسکن شخصی اجاره‌ای سایر موارد
 معدل نیمسال گذشته ۱۸ تا ۲۰ ۱۶ تا ۱۷/۹۹ ۱۴ تا ۱۵/۹۹ ۱۰ تا ۱۳/۹۹ زیر ۱۰
 نمره انضباط نیمسال قبل ۱۸ تا ۲۰ ۱۶ تا ۱۷/۹۹ ۱۴ تا ۱۵/۹۹ ۱۰ تا ۱۳/۹۹ زیر ۱۰
 درآمد ماهانه خانواده بیشتر از ۱۰۰ هزار تومان ۵۰ تا ۱۰۰ هزار تومان کمتر از ۵۰ هزار تومان

الف: بخش دوم - به هر یک از سوالات زیر جواب متناسب با نظر خود را بدهید:

۱- تا چه حد معلمان شما سعی می‌کنند که مطالب درسی را به بچه‌ها تفهیم کنند؟

- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۲- رفتار معلمان شما تا چه اندازه دوستانه و توأم با دلسوزی و رفاقت است؟

- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۳- مدت زمانی که والدین شما معمولاً در منزل و در جمع خانواده هستند چقدر است؟

- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۴- تا چه حد بین پدر و مادر شما رابطه دوستانه حاکم است؟

- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۵- میزان توجه والدین نسبت به نیازهای عاطفی شما در چه حدی است؟

- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۶- معلمان تا چه حد علاقه به کمک در رفع مشکلات عاطفی و شخصی شما دارند؟

- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۷- تا چه حد پدر و مادر شما در رفتار با فرزندان رعایت عدالت را می‌کنند؟

- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۷- تا چه حد والدین شما در خانه نظم و انضباط را رعایت می‌کنند؟

- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۸- تا چه حد معلمان شما الگوی نظم و انضباط برای شما هستند؟

- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم
- ۹- تا چه حد برای حفظ نظم و انضباط در کارهای مدرسه از دانش‌آموزان استفاده می‌شود؟
- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم
- ۱۰- تا چه حد رفتار معلمان شما با دانش‌آموزان، متناسب با شخصیت و توانایی و استعداد آنان است؟
- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم
- ۱۱- تا چه حد معلمان و مسئولان مدرسه با والدین شما تماس دارند؟
- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم
- ۱۲- تا چه حد والدین شما با مدرسه و معلمان همکاری می‌کنند؟
- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم
- ۱۳- تا چه حد دوستان شما به نظم و انضباط در مدرسه اهمیت می‌دهند؟
- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم
- ۱۴- تا چه حد با مقررات انضباطی مدرسه آشنایی دارید؟
- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم
- ۱۵- به چه میزان معلمان شما به دانش‌آموزان احترام می‌گذارند؟
- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم
- ۱۶- تا چه حد قوانین و ارزشهای حاکم در مدرسه با ارزشها و قوانین موجود در محیط خانوادگی شما هماهنگی دارد؟
- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم
- ۱۷- تا چه حد اعتقادات دینی و انجام فرائض مذهبی توسط دانش‌آموزان، در رعایت انضباط در مدرسه تأثیر دارد؟
- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم
- ۱۸- تا چه حد راهنمایی و مشاوره با دانش‌آموزان خطاکار، در رفع بی‌انضباطی آنان مؤثر است؟
- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم
- ۱۹- تا چه حد سختگیری مدرسه در رعایت انضباط نقش دارد؟
- خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۲۰- تا چه حد پیگیری بیجا و بموقع و قاطع معاونان مدرسه، در رفع بی‌انضباطی دانش‌آموزان نقش دارد؟

خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۲۱- تا چه حد بین معلمان و مشاور و مسئولان مدرسه، در امور انضباطی در مدرسه، تفاهم و هماهنگی وجود دارد؟

خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۲۲- تا چه حد وجود قوانین گوناگون و رفتارهای متفاوت اولیای مدارس، در ایجاد بی‌انضباطی مؤثر است؟

خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۲۳- تا چه حد در تهیه و تدوین آئین‌نامه انضباطی مدرسه از نظرهای دانش‌آموزان استفاده می‌گردد؟

خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۲۴- والدین شما در پیگیری امور شما تا چه حد سختگیر هستند؟

خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

قسمت سوم ب- به نظر شما کدامیک از موارد بی‌انضباطی زیر در مدارس بیشتر شایع است؟

با توجه به میزان شیوع آنها علامت بزنید:

۱- غیبت از مدرسه به‌طور موجه

خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۲- تأخیر ورود به مدرسه

خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۳- بدون اطلاع مسئولین از مدرسه و کلاس خارج شدن

خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم

۴- آوردن اشیاء غیرمجاز (اعم از نوار، عکس و وسائل دیگری که ممنوع اعلام شده است)

خیلی زیاد زیاد متوسط کم خیلی کم